

Lenka
Procházková

Chtěla jsem Palacha sundat ze soklu

TEXT: Jan Stern

FOTO: Jiří Volek,

Oldřich Škácha, Cecilie Jílková

Mám zkušenost, že děti slavných rodičů nemají vždy rády novinářské otázky vztahující se k těmto rodičům. Vy máte ráda „mediální vzpomínky“ na tatínka?

V počátcích „normalizace“, když táta umíral, o něm média mluvila hanebně, mediální lynč ovšem zrežistrovala StB. Po listopadu 1989 se hodnocení jeho života a díla změnilo. Okamžitě jsem začala připravovat vydání jeho knihy, poskytovala rozhovory, psala o něm fejetony. Pak ta vlna zase zplihla a dnes už se vzpomíná víceméně jen při výročí. Ale těší mě, že jeho filmy vycházejí na DVD. Knihy taky čeká další reedice. Protože učím na Literární akademii, vím, jak studenti reagují, když jim čtu ukázky třeba z Kočáru do Vídně nebo z novely Svatá noc. Kvalitní próza nepodléhá korozi času, pořád je to pravdivé a srozumitelné poselství. Takže já jsem šťastná, když se mě na tátu novináři ptají.

Váš otec byl tak trochu symbolem kulturního kvasu šedesátých let. V čem to kouzlo šedesátých podle vás spočívalo? Druhá polovina šedesátých let, to byla opravdu dějinná křižovatka. Bohužel se nepodařilo projít ji, závora spadla. Ale mnozí si tu rozsvícenou lampičku uchovali v duši. Pro mě je to celoživotní inspirace. Pořád mám doma haldy časopisů a novin z té doby. Pražské jaro bylo vlastně revolucí intelektuálů, bohužel politici nebyli na jejich úrovni a moskevští dinosaury si s nimi poradili. Potřebovali mít na socialismus monopol. Co se v roce 1968 dělo třeba ve Francii a v Západním Německu, jsem tehdy nedokázala vnímat v souvislostech. Později už jsem si tu mozaiku složila. Zjednodušeně řečeno to bylo celoevropské tání ledů. Jenže motivy nebyly stejné. U nás šlo o návrat ke svobodě, mladí Němci řešili hlavně nacistickou minulost svých rodičů. Skvěle to má zmapované třeba Jiřina Šiklová. Té se na to zeptejte.

Lenka Procházková – česká prozaička, dcera spisovatele Jana Procházky, signatářka Charty 77. Své první fejetony v novinách uveřejňovala pod pseudonymem Lenka Burianová. První román *Růžová dáma* už nabídl k vydání pod vlastním jménem, v té době však již byla signatářkou Charty 77, a proto kniha oficiálně nevyšla. Ujala se jí až samizdatová edice Petlice, vedená spisovatelem Ludvíkem Vaculíkem. Ten se stal na mnoho let životním partnerem Lenky Procházkové. Následovaly další knihy: *Přijed' ochutnat*, *Hlídač holubů*, *Oční kapky* a *Smolná kniha*. Po roce 1989 vydávala již oficiálně: *Pan Ministr*, *Šťastné úmrtí Petra Zacha*, *Zvrhlé dny*, *Dopisy z Bamberka*, *Jak si stojej nebožtíci*, *Beránek*. Nedávno vydala román o Janu Palachovi nazvaný *Slunce v úpíňku*. Je zakládající členkou spolku Šalamoun, bojujícího za spravedlivou justici. Byla rovněž členkou Rady Českého rozhlasu a letech 2002–2007 působila jako kulturní tajemnice na Velvyslanectví České republiky v Bratislavě. Od října 2008 vyučuje tvůrčí psaní na Literární akademii Josefa Škvoreckého.

Sedmdesátá a osmdesátá léta jste strávila v tzv. disentu. Vzpomínám si na jednu vaši povídku, kde popisujete, jak se vám jakýsi nesmělý kamarád v té době pokoušel vyznat lásku a vy jste si jeho rozpaky vysvětlila tak, že se vám pokouší doznat k fízlování pro tajnou policii. Bylo těžké ubránit se paranoidním pocitům? Žít normální život, když člověk vědomě z normality vystoupil?

Otázka je, kdo vystoupil z normality. Jestli my, tedy ty dva tisíce chartistů a jejich sympatizanti, nebo ti, co nadávali v hospodách, ale navenek přijali normalizační kurs. Když táta předčasně umřel, zdědila jsem jeho knihovnu a psací stroj. Připadala jsem si jako strážce majáku. První fejetony mi sice ještě vyšly ve Svobodném slovu, ale pod pseudonymem. Po podpisu Charty jsem šla za šéfredaktorem a zvažovali jsme, jestli mě za těchto okolností má ještě tisknout. Byl to statečný muž, ale mně připadalo nesmyslné, aby kvůli začínající autorce přišel o místo, které zastával celkem se ctí. Pak jsem objevila samizdatovou Edici Petlice a Ludvík Vaculík mi tam vydal první knížku. Zamilovala jsem se do něj, brzy i otehotněla a maminka vyměnila byt za dva menší. Takže jsme si s Vaculíkem zbudovali doupě v paneláku na sídlišti a začali tam zvát lidi spřízněně volbou. Vydávali jsme samizdatový časopis *Obsah*, jezdili na tajné schůzky s kolegy na Moravu a na Slovensko. Působí to dobrodružně, ale souběžně jsem žila běžný život, starala se o děti, ráno jezdila uklízet do divadla a po nocích psala. Někteří přátelé z „předchozího“ života mi zůstali. Pár z nich se upsalo StB a přiznali mi to. Jiní to tajili. Jeden z takových „kamarádů“ měl dokonce klíč od našeho bytu! Takže k té paranoci trochu důvod i byl...

Co bylo z toho všeho nejhorší?

Jednou, když mě estébáci sebrali doma a vezli v obyčejné neoznačené škodovce, jsem hleděla na auta ve vedlejším pruhu a říkala jsem si: Ti lidé nevědí, že jsem zatčená a že se třeba domů nevrátím. Ten pocit jakéhosi vyloučení byl nepříjemný. Ale u výstehů jsem se snažila o to, aby mě vyšetřovatelé nedostali do role provinilé. Dávala jsem jim najevo, že nejsem zbloudilá dušička oblíbená charismatickým Vaculíkem, ale dospělý člověk, který ví, co dělá a proč. A že jsem taky něčí dcera. Po listopadu jsem jedno-

ho z těch fízlů potkala. Ptal se, jestli ho nenávidím. Zavrtěla jsem hlavou, ale ruku jsem mu pochopitelně nepodala. Nikdy jsem nikomu z nich nepodala ruku. Ani jsem u nich nikdy nepřijala kávu. Bála jsem se, že by v tom byly drogy. Jen u prvního výsledku v Bartolomějské jsem požádala, aby mi natočili sklenku vody. To jsem byla v sedmém měsíci a nechtěla jsem se fyzicky před nimi složit.

Zaujalo mne, že jste si po listopadu „nedala pokoj“. Angažovala jste se ve spolku Šalamoun. Také bojujete za to, aby katedrála sv. Víta zůstala ve vlastnictví českého státu.

Po listopadu jsem nabídky na angažmá v politice odmítla. Chtěla jsem honem napsat knihu o Janu Masarykovi, když se odtajnily archivy. Teprve pak jsem se začala starat o současné problémy. Rozpůlení republiky zabránit už nešlo, ale aspoň se nám podařilo zachránit vysílání Dlouhé vlny Českého rozhlasu, aby Slováci nepřišli i o to. Pak jsme viděli, že je ohrožena katedrála. Chodila jsem k soudům, přepisovala z magnetofonu záznamy jednání, konzultovala s právníky, psala články. Po jistých výhrůžkách jsem si zažádala o zbrojní pas. Ale pak jsem si ho nevyzvedla, mít pistoli v bytě, kde jsou tři děti, je zhovadilost. Spolek Šalamoun jsme s kamarády založili proto, abychom měli štempl a aby nám ministr spravedlnosti a soudci museli odpovídat na naše připsy a stížnosti. Pak vypukla kauza Marty Chadimové. Zúčastnila jsem se všech šedesáti hlavních líčení a podrobně všechno zapsala. Ty sešity jsou už vlastně historickým svědectvím, jednou je věnuju Památníku písemnictví. Do novin se z toho totiž moc nedostalo... 90. léta, to byla divoká zlatokopecká doba: „Urví, co můžeš!“ Nejvíce evidentně chtěla urvat právě katolická církev. Katedrála jí nikdy nepatřila, ovšem soudci v počátečním stadiu kauzy rozhodovali pod politickým nátlakem.

A přesto jste napsala román o Ježíšovi. Vzpomínám, jak vás jistý katolicky orientovaný kritik de facto prokřesťoval na stránkách Reflexu a zakončil svou reflexi slovy „kdo smrdíš, smrdíš ještě“. Jak jste to vnímala?

Inspirace k románu Beránek přišla právě při sporech o katedrálu a během kauzy Chadimová. Pozorovala jsem muže s kolárkem, kteří pod přísahou bohapustě lhali, a říkala jsem si, že první křesťané museli být úplně odlišní lidé. Začala jsem studovat bibli chronologicky od začátku. Bez znalosti Starého zákona se totiž vznik křesťanství nedá pochopit. Za pár měsíců jsem si uvědomila, že si připravuju poznámkový archiv pro napsání románu o Ježíšovi a Janu Křtiteli. Byl to běh na dlouhou trať, kniha má skoro sedm set stran. Katolická kritika šlela, ale já jsem nečekala, že zrovna oni mě budou chválit. Důležité je, že to vyšlo.

Román o Ježíšovi, pak román o Janu Palachovi... Neurazíte se, když se zeptám: obdivujete mučednictví?

Ty příběhy nejsou o mučednictví, ale o lásce, o svobodě, o víře a o statečnosti. Ježíš neboli Ješua byl především reformátor Starého zákona. Mluvil o království Božím na zemi. To zákoníkům znělo jako rouhání. Nepotřebovali změny. Člověk měl žít jako poslušný naprogramovaný mravenec, poslouchat vrchnost a držet hubu. Což požaduje církev svatá i dnes. Jenže víra a církev, to jsou značně odlišné pojmy. Z evangelíí je zřejmé, že Ježíš věděl, že svou veřejnou činnost riskuje život. Proto mluvil tak naléhavě a obklopi se učedníky, chtěl, aby jeho sdělení nesli dál. Palach šel na smrt dobrovolně a osaměle. Vymyslel si skupinu následovníků, aby jeho požadavky měly ultimativní důraz. Měl pocit, že národ je ještě pořád soudržný a že ty požadavky prosadí. Hodnotil lidi z výše svého charakteru. V tom byl idealista. Ale změny k lepšímu vždycky prosazují idealisté. Zbabělci a opatrníci se přidávají až k vítězům. Dav, který dlouho poslušně mlčel, pak má chuť lynčovat. Pomstí se za svou zbabělost. Dnešní hysterická nenávisť k vyšeptalým komunistům je trapná. Když byli u moci, tak jim mnozí dnešní „bojovníci“ tleskali a mávali třepetkami. Netvrdím, že chartisté byli sborem andělů, ale aspoň se pokusili v dost ztížených povětrnostních podmínkách stát rovně. Ukázat, že to jde. Někdejší národní obrození taky způsobilo pár lidí. Začali tím, že vzkřísili jazyk. Malý národ může být velký jen svou kulturou, což se potvrdilo právě v šedesátých letech. Dnešní krize elit je velmi nebezpečná, vede k vyprázdnění hodnot, ke krizi paměti. Mluvit

perfektně anglicky je chvályhodné, ale pokud člověk nemá co říct, pak je jedno, v jakém jazyce to okecává...

Dokážu si představit, jak by Palachův čin mohl hypoteticky vyložit třeba takový Milan Kundera: jako lyrické gesto, které se svou podstatou zase tolik neliší od sebeobětující hysterie stalinské mládeže 50. let. Ate kdepak lyrismus. Byl to čin vojáka! Měl promyšlenou strategii. Zvolil tento krajní způsob i místo a čas, aby byl vidět, aby se to nedalo utajit. Předtím rozeslal dopisy do redakcí...

V těch dopisech na rozloučenou je ovšem jediným konkrétním požadavkem zastavení vydávání kolaborantského časopisu Zprávy a vysíláčky Vitava. Opravdu si nevíkládáme do jeho činu něco, co tam vlastně nebylo?

To nebyl dopis sebevraha na rozloučenou, ale politické ultimátum! V původním konceptu měl těch požadavků víc. Výměna kolaborantů ve vládě a podobně. Konkrétní jména. Ale pak to

V lednu 1989 se naplnil Václavák demonstrujícími lidmi, kteří se nechali mlátit a zatýkat. Po tak dlouhé době mlčení to byl silný zážitek.

proškrtal a nechal jen dva požadavky. Zrušení cenzury a zákaz šíření ilegálních okupačních tiskovin. Z toho je zřejmé, že si uvědomoval, co je podstatné. Svoboda slova. Nazývat věci pravým jménem, neříkat, že invaze byla bratrskou pomocí. Nepřistoupit na lež. Nebýt zas jako ovce, řečeno s Krylem.

Není Palachův kult takovou typicky českou politickou náhražkou? Místo reálného politického činu jen jakási regrese k rituálnímu obětnictví?

V lednu 1989 se naplnil Václavák demonstrujícími lidmi, kteří se nechali mlátit a zatýkat. Po tak dlouhé době mlčení to byl silný zážitek. Opakoval se každé odpoledne v tom Palachově týdnu. Z policistů byl cítit rum. Ve čtvrtek, na výročí Janovy smrti, naběhli i se psy. Ztlčené demonstranty odvážely autobusy k výslechům. Nemocnice měly pohotovost, sanitky byly v terénu, pomáhali i taxikáři. To nebyl kult, ale start k občanské statečnosti. Pro ty, kteří to nezažili, je dnes Palach už jen jedním z národních pomníků. Vlastně proto jsem napsala ten román. Chtěla jsem ho sundat z naleštěného soklu. Taky jsem chtěla mladším vysvětlit, že pražské jaro nebylo hádkou mezi komunisty, ale legálním pokusem o demokratizaci socialismu. Pokusem, který podporovala většina národa. Když jsem teď na Palachovo výročí byla v Moskvě a četla přeložené úryvky z románu, tak v publiku vstal starší muž, bývalý sovětský voják, který se účastnil invaze. Veřejně se omluvil. V takové chvíli si člověk uvědomí, že literatura má pořád ještě ten původní smysl. Totiž že je svědectvím a svědomím.

Vášim inspirátorem se těsně před svou smrtí stal rovněž český filozof Milan Machovec. Napsala jste dokonce, že ty pravé muže vždy potkáváte pozdě. Jak jste potkala tohoto?

V roce 1998 jsem se chystala na psaní Beránka a chtěla jsem s profesorem Machovcem prodebatovat některé věci. Přijal mě ve svém holešovickém bytě. V úzkém pokojíku sálala nebezpečná plynová kamínka, filozof v odrbaném baloňáku seděl v křesle, zafačované nohy opíral o postel. Probírali jsme evangelia. Za oknem tma, v dálce občas drnčení tramvaje. Odcházela jsem ve tři ráno. Pak jsem se rok neozvala. Beránka jsem psala v Bamberku, kam mi pan profesor posílal pohlednice s rozčilenými příkazy, abych okamžitě zaslala ty kapitoly, které už mám, aby to zkontroloval. To jsem věděla, že nesmím, donesla jsem mu až hotový rukopis. Týden jsme probírali stránku po stránce. Jeho připomínky jsem ale nemohla akceptovat, protože sahaly do charakteru postav. Vadilo mu, jak jsem pojala Salome nebo Piláta. Taky se vztekal, že je tam tolik dialogů. On měl raději klasickou formu románů. Nakonec se ale smířil a pak měl Beránka dokonce na nočním stolku.

Čím Machovec fascinoval? Jeho kouzlu přece podléhaly zástupy studentů.

Byl to bytostně vášnivý člověk, a protože tu vášně přetavil do intelektu, byly jeho přednášky strhující. Neměl extra zvučný hlas, spíš šlo o volbu slov, zbrklá gesta rukou, a člověk přestal vnímat ty upírsky špičaté nehtíky, protože v duchu viděl krajinu kolem jezera v Galileji a tu tlupu učedníků. Posluchač měl pocit, že se to děje teď, a dokonce nám. Ježíše totiž Machovec miloval. Zatímco Masaryka „pouze“ ctil. Jednou, když jsem za ním přišla do středoškolské nemocnice, jsme začali debatovat o pramenu Q. Tak historici označují ztracené přepisy Ježíšových veřejných promluv. „Já věřím, že se to jednou najde,“ sípal pan profesor. „Někde pod pískovou dunou.“ „Třeba už se to našlo, ale zabavil to Vatikán,“ povzddechla jsem. Ale filozof tu špatnou možnost odmítl. „V tom by nebyla žádná dějinná spravedlnost!“ Machovec ovšem nebyl fatalista, věřil, že život nemá smysl sám od sebe, že mu ten smysl musíme dát my. Rozhodně si nemyslel, že smyslem života je užívání. Hrozně ho štvaly reklamy a plkání takzvaných celebrit, ty tanečky jepic. Zklamali ho i politici. Zní to divně, ale myslím si, že umřel včas. Z naší současnosti by byl hluboce nešťastný. Jednou napsal, že kapitalismus není žádný ideál. Když píšu politické glosy nebo fejetony, tak je Milan Machovec mým vnitřním posuzovatelem, takže, i když jsem ho poznala pozdě, jsem vděčná, že k tomu došlo. V nemocnici mi řekl: „Jste moje poslední žačka.“ Beru to jako závazek. Václav Černý tvrdil, že Machovec není filozof prvního řádu. To nedokážu posoudit, ale vím, že to byl velký člověk. Myslím si totiž, že život člověka je tak velký, jak velké jsou jeho sny. ✿